

שׁו"ת רבינו אשר כלל עשרים ושלושה

כז

17/07/2018 14:54

ו ששאלת ישראל שאמר לכוהן מערב יום טוב קנה לי יונים לתור לגורך יום טוב. דע כי לא יפה עשה לקנות לו במיתות זיוס טוב כי אסור לקנות ביו"ט אפילו בלא מנחה וכל שכן במנחה אלא כפי האי גוונא דלמירין בסוף פרק אין לדין סוף דאם אכל רוגזה הרגיל אכלו ואומר לו תן לי גדי א' או עלה א' אלא טבח הרגיל אכלו ואומר לו תן לי כהן א' או ירך א' אלא פטם הרגיל אכלו ואומר לו תן לי. ור"א א' או גזול א' אלא נחמוס הרגיל. אלא ואומר לו תן לי כבד אחד או גלסקה אחת. אלא חטני הרגיל. אלא ואומר לו תן לי חמשה גלגלים ועשרה אפרסקים ועשרה ביצים חמשה רמנונים ואחריו אחד ובלבד שלא יזכיר לו כסוס מתקן. ופרש"י ז"ל שלא יזכיר דמים לתוקן. הילכך זה שצוה לכוהן לקנות לו לא יפס עשה. אלא אם עשה כבד בדיעבד מותר לאכול ממנו אפילו בו זיוס ובלבד שלא יהו היונים מפריחים ולא יהו אסורין משום מוקאס כדלמירין בעירובין (מ"ג). והוא לפתח דאחא למחוזות חוינהו רבא דכמושי אמר הנהו דלמי מחוזות עקרתו מאי אמרת מחוז לתחום אחי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכל שכן הא דלדעתא דכותים אתו שרא להו רבא למזבן מייבו כיון דחזא דקא מפשי ומייבו אסור להו וקניס וז' בלא דמים כי הוה דסוף פרק אין לדין ורש"י דלקטו לשם כותים ואם נלקטו היום הוה אסורין משום מוקאס הילכך אם היונים גדולים שיקולין לפיח וז' לתחום אסורין משום מוקאס ואם לאו מותרין בדיעבד היכא שקנה אכל אם רגילין לעשות כן אסור לאכול מהם אפילו קנו כבד דלדין זה נקרא דיעבד אלא לכתחלה כיון שרגילין בכך. והגראש בעיני כחבתי אשר בן ה"ד יחיאל ז"ל:

ו הרושב שנתקן ביום טוב בביתו בת יומא אסור דכבר שיש לו מחירין הוא ולא בעילי:
ח שני ימים טובים שחלו להיות חמישי וששי אין לשחוט ביום הראשון לגורך השבת ט"פ שעריב דודאי יום ראשון עיקר יו"ט שני אינו אלא משום גרצ' שמדא. וכיון שאפשר לו לשחוט בשני שהוא כחול למה ישחוט בראשון שהוא ודאי קדש:
ט ותפילין אני מניח בחול המועד בברכה והספק שנסחפקו בו החוספות אינו נראה בעיני:
זכתב השוכה על שאלה בחול המועד מפני שהיה הכלית ממחין לב והחירו אף להעתיקה:

כלל עשרים וארבעה

דיני חמץ ומצה והגדה וארבע כוסות ודין ספירת העומר ודין שופר וסוכה ולולב והדרם.

א ששאלת ערב פסח שחל להיות בשבת אם יכול למור לא"י לטולק המפה לביחו שר"י ז"ל כהן צ"ק (שבת ט"ו). דדוקא מזוזה נוהגים לפני הכותל בחצר אבל לא שאר חפצים משום דודאי יו"ט. לא ידענא למה לריך להאיא המפה והקערות מהבית אלא יעבר המפה והקערות יקנהם בלחצו וטוומנס מן הטון עם שאר כלי החמץ:

ב וששאלת למה אין מברכין על ספור האגדה. הרבה דברים נוהגים קב"ה לעשות זכר ליעיאת מזרים ואין אנו מברכין עליהם בגון הפרשה בכורות וכל המועדים שאין לריך להוכיח בהפרשה בכורות שאלו עשוין אחרו זכר ליעיאת מזרים אלא שגזר הקב"ה לעשות המעשה ומחוך כך אנו זוכרין יעיאת מזרים ולא דוקא בגדה אלא אם ישאל מפרשין לו (וזהו האגדה לבד שבזכרין יעיאת מזרים):

ג וששאלת מי ששכח ולא אכל מנה שמורה בחצרו ובקר וקרא את הסלל וזכר שלא אכל מנה כיצד יעשה. דע כי חכמי אשכנז ופרש פירשו שאין לריך שימור אלא משעת לישא וליך שראוי להאמין שאין לריך שימור לשם מנה. ולכך נהגו שאם שכח ולא אכל כויה מנה שמורה בחצרו שאין לריך לחזור ולאכול לפי שכל המנחה שלנו שמורות יפה אכל באלו הארצות שהגו לעשות שימור משעת קריסה ודאי לריך לחזור ולאכול כויה מנה שמורה וכן שמוכר קודם הסלל וכן שמוכר את הסלל יעול וידו ויברך המזויה ואין כלן בשוטה בין שלישי לרביעי שיוון ששלישי ה' בטענה מורד כוס שהוא מברך עתה עליו להיות שלישי. ואם נזכר אחר שברך על הסלל אע"פ שששחן שלא כבודן שהקדים כוס על הסלל שהוא ראוי להיות אחרון קודם לכוס ברכה המזון שהוא שלישי אין סדר ברכות משכב:

ד וששאלת מהו לאכול בפסח דגים מלוחים הסרויים בעריבת א"י. תשובה בלשכנו טהרים איסור בדגים מלוחים אף אותן שאינן שרויין במים ובפרש טהרין הישר בלחון שלא נאכלו אלא בפסח אבל שראוס במים אסורים בפסח כיון דחמץ בפסח במשח און לגלג באיסורו:

ה גבינה למה בפסח מותרת אע"פ ששעשית בכלים של כל הבגה ולא מזהר בה כיון שאין משתמשין בהן כלים של הבגה בדבר אם אין בוטעים ואפילו משתמשין בהם בדבר אם כיון שאין עשיית הבגיה בהן ע"י חמין אינו מפליט:

ודע

לפי נאסרו כי לא היו שומעין לו. ומאחר שנתקן בחילן גדול למה אגשה חמץ מזידין:

כלל עשרים ושלושה

דיני יום טוב וחולו של מועד ואמירה לכותי מערב יום טוב.
א אין נוקבין נקב חמץ ביו"ט בחציה דהיי מכשירי אכול נפש דיכול לעשותן מערב יו"ט:

ב מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים אפילו ביום א' של ר"ה:
שאלה ילמדו רבינו אם מותר לעשות ארון למה ביום טוב שני כיון שאמרו חז"ל (ירוש' ו). יום טוב שני לגבי מה כחול שויוס רבן ואפילו למיגד ליה ג'מיא ולמיגד ליה אסא. או דילמא כיון שיכולין לקברו בלא ארון יהא אסור. וגם חפרת לנו משנה שאמרת וארון עם המת בחצר (מ"ח מ:) אם טיבל ללמוד ממנה שום דבר לגבי יו"ט:

תשובה יראה כיון דסרו רבנן למיגד ליה ג'מיא ואסא כל שכן לעשות לו ארון דקבורה חמור הוא להטיל מה על קרקע בלא ארון ודוקא בלגנא אם אינו מה משרפס. ואפילו בחולו של מועד אמרין דוקא וארון עם המת בחצר. ומיהו רבינו חם ז"ל אסר לעשות זרבי המת על ידי ישראל ביום טוב שני ולא נהגו העולם כמותו וגם רבינו יתחק הזקן ז"ל פסק להחיר ובשאלתו דרב אחאי כהן היכא דשכיב שיכב ביום טוב ראשון וליכא עממין למקבריה אסור לישראל למקבריה ביום טוב ראשון ורש"י דרבינו חם ז"ל היכא דליכא עממין לאתעבוקי ביה יתעסקו בו ישראל. וכן טהרין בלשכנו כותי עשה הקבר והארון אבל הכריבין שאין כותי בקי בעשייתן עשה ארון ישראל ביו"ט שני וגם ביו"ט ראשון ישראל מכשפין אותו עד הקבר ומשמיין אותו בקבר דמחוך שהותרה הו"ה לנרך הותרה מני שלא לנרך. ובלבד שיא לאנרך מנוס בגון קטן למולו אשר בן ה"ד יחיאל ז"ל:

ג ששאלת על הכחת תפילין בחול המועד. יש מהבאזים שאמרו שאין להטות תפילין בחול המועד שאין לריך למה שכן עומן אוח שאסור בעשיית מלאכה בדבר שאינו אכד. ועוד שחייב בשיבת סוכה בנג ובפסח חייב בבליטה מנה ולא מסביר טעמייהו דהאן במ"ק (יח): ר"י אומר טובב הוא תפילין ומזוזה לעלמו ומדשרי רבי יהודה לכתוב לעלמו ולא לאחרים אלמא שכיבתן כדי להניחן במועד שבשכיל מנהו החירו לו לכתוב ולא בשביל קיום מנהו של אחר המועד דחי להניחן אחר המועד למה החירו לו לכתוב במועד והלא ית שחח במזו"א יו"ט לכתובם. ואמרין מני בירושלמי דמו"ק חד בר נש ארביד תפילין במועדא אחא לקמיס דרב מנאל ושלחיה לגביה דרבה בר בר חנה אמר לו הכ לו תפילין וזיל כתוב לך אמר ליה רב זיל כתוב ליה מהניחין פליג עליה דרב טוחב אדם תפילין ומזוזה לעלמו הא לאחר לא. פתח ליה בכותב להניח. פירוש להניח עד לאחר המועד דהא אמרין לעלמו מותר לכתוב במועד שחא לא יא לא פליג לכתוב אחר המועד ויתבעל ממנוהו אבל בשביל אחר להניחם עד לאחר המועד לא החירו לו לכתוב במועד אבל אם לריך האחר להניחם במועד מותר לכתוב לו. ורבה בר בר חנה דאפילו לנרך עלמו כדי להניחם במועד בגון שהשאלו לו תפילין כל ימי המועד או בגון שאבדו תפיליו ביום אחרון של חול המועד לא החירו לו לכתוב במועד כיון שיכול לכתוב מיד אחר המועד אבל אם לריך להניחם במועד מותר לפתוב לעלמו אבל לא לאחרים אלמא לרבי שניסה מניחין תפילין במועד דדוקא שחא ויום טוב מיקרו אוח שאסורין בכל מלאכה וקרויין מקרא קדש וכל שכן לרבי חם ז"ל שפירש שאיסור מלאכה של חול המועד בדבר שאינו אכד אינו אלא מדרבנן דהשתא ליכא אוח מדאורייתא. ויש שמתקין בלא ברכה משום ספק ברכה בטעלה. ושלוס אשר בן ה"ד יחיאל ז"ל:

ד ולענין הלואה בחו"ט אע"פ דדמי הלואה לפרקמיתא אינו דומה לגמרי כי בקניית פרקמיתא ית טורה גדול כשויי הדקדוק של מתקן ומחוך טרדוה ימנע משמחת יו"ט. וגם לפעמים יקנה ביוקר וייעטר ואם ימטר במועד לפעמים שמוכרה בפתוח ממה שקנה ואיכא אערא. אבל במלוה ברבית שחמה היא וגם ליכא עריחא טולי ה"ה וסילכך הקלו בה והחירו על ידי שמוזיא הריוח של אותה השבוע במועד יתר על מה שהיה מוזיא אם לא היה לו זה הריוח. ומה שכתוב במנהגי ה"ה מאיר ז"ל שלמעטופיא שלו היה מלוה במנס אותה שבעו כדי שלא יסורו ממנו ודבר האבד מותר מאחר שחושב אותו דבר האבד לא ידעתי למה היה מלוה במנס אפילו בשכר מותר כמו שפירא העוברת. אשר בן ה"ד יחיאל ז"ל:

ה וששאלת על בעלי בחים בעם להם חטים ואינן תגרים ולא לחמין שאומטתם בכך ויום השוק ה"ה בחולו של מועד ובאים עם תריס לקנה ביום השוק אם יכולין למטר להם. דע שהוא אסור דלא מיקרי דבר האבד אלא ספיטת או שיירות שבא וקונין ביוקר או מוכרים בול ולא ינאל כויה אחר המועד אבל אלו בעלי בחים אם לא ימכרו ביום השוק שבחורן המועד ימכרו בשוק של אחר המועד ולא כפי דבר האבד. ושלוס אשר בן ה"ד יחיאל ז"ל:

יך (ש"ת הרא"ש)

מצוה קנד היא שצונו שנשבות בשבת והוא אמרו יתברך וביום השביעי תשבות. והנה נכפל צווי מצוה זו פעמים ובאר לנו שהשבתה ממלאכות היא חובה עלינו ועל בהמתנו ועבדינו. והנה התבאר משפטי מצוה זו במסכת שבת ויום טוב. (כי תשא, ומניס הלכות שזימת שנת פ"ח):

מצוה קנה היא שצונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכיר בה יציאת מצרים וקדוש היום ומעלתו והברדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו, והוא אמרו יתברך וזכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרוהו וקדשוהו בברכה. ובבאור אמרו (פסחים ק"ו) וזכרוהו על היין בכניסתו וביציאתו כלומר הברלה שהיא גם כן חלק מזכירת שבת ומתקנת מצותיה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים ובמקומות אחרים. (וישמע יתרו, ומניס הלכות שזימת שנת פרק כ"ט):

מצוה קנו היא שצונו לבער חמץ מבתינו ביום ארבעה עשר מניסין וזו היא מצות השבתה שאור. והוא אמרו יתברך אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיכם. והנה התבאר דיני מצוה זו בפרק ראשון מפסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומלא פ"ג):

מצוה קנז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר מניסין בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מי שיוסף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו יהיה יותר טוב כמו שאמרו וכל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו והגדת לבנך ביום ההוא ובא הפירוש והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כלומר מתחלת הלילה אתה מספר. ולשון מבילתא מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך בנך אתה מגיד לו כי תלמוד לומר והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך, אין לי אלא בומן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם וזכור את היום הזה, רוצה לומר שהוא צוה לזכרו כמו שאמר וזכור את יום השבת. וכבר ידעת לשון אמרם ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומלא פ"ח):

מצוה קנח היא שצונו לאכול מצה בליל חמשה עשר מניסין, יהיה שם כבש הפסח או לא יהיה. והוא אמרו יתברך ערב האכלו מצות. וכבר התבאר

משפטי מצוה זו במסכת פסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומלא פ"ח):

מצוה קנט היא שצונו לשבות ביום ראשון של פסח. והוא אמרו יתעלה ביום הראשון מקרא קדש ובא בפירוש קדשוהו והוא שלא תעשה בו כל מלאכה אלא מה שמויחד באכילה לבר כמו שבאר הכתוב. וכבר קדם* לשון אמרם (שנת כ"ה) האי שבתון עשה כלומר כל יום טוב שאמר השם בו שבתון הוא כאילו אמר שבות או תשבות ואילו כלם הם צווים בשביתה שבתות ה' נקראו ימי המועדים כלם רוצה לומר ימים טובים. וכבר בא בפירוש במקומות רבים אמרו יום טוב עשה ולא תעשה כלומר כי בטול המלאכה בכל יום טוב עשה הוא ועשית המלאכה המוגבלת לא תעשה ולכן מי שעשה בו מלאכה המוגבלת עבר על מצוה עשה ולא תעשה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו כלומר שבתה במסכת יום טוב. (אמור אל הכהנים, ומניס הלכות שזימת יום טוב פ"א):

מצוה קס היא שצונו לשבות ממלאכה בשביעי של פסח והוא אמרו יתעלה ביום השביעי מקרא קדש. (אמור אל הכהנים, ומניס הלכות שזימת יום פ"א):

מצוה קסא היא שצונו לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום. והוא אמרו יתעלה וספרתם לכם ממחרת השבת וגו'. ודע כי כמו שנתחייבו בית דין למנות שנות ויובל שנה שנה שמטה שמטה כמו שביארתי במה שקדם כן חייב כל אחד ואחד ממנו למנות ימות העומר יום יום ושבע שבע. הוא שאמר תספרו חמשים יום ואמר שבעה שבועות חספר לך. וכמו שמצות מנין השנים והשמיטה מצוה אחת כמו שבארנו* כן ספירת העומר מצוה אחת, וכן מנה אותה כל מי שקדמו מצוה אחת. ואל ישעך אמרם (מנחות ס"ו) מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי ותחשוב שהם שתי מצות כי כל חלק וחלק מחלקי מצוה שיהיו לה חלקים מצוה לעשות כל חלק ממנה. ואמנם היו שתי מצות אילו אמרו מנין הימים מצוה ומנין שבועות מצוה, וזה מה שלא יעלם למי שלא יטעה אותם הדבור. כי אתה כשתאמר מצוה לעשות כך וכך הנה לא יתחייב מזה המאמר שהפעולה היא מצוה בפני עצמה. והראיה הברורה על זה היותנו מונים גם כן בכל לילה שהם כך וכך שבועות כך וכך ימים ואילו היו השבועות מצוה בפני עצמה לא היינו מסדרין ענינה אלא בליל השבועות והיינו אומרים שתי ברכות על ספירת העומר ועל ספירת שבועי העומר. ואין הדברים כן אלא המצוה היא ספירת העומר יומי ושבועי כמו שתקנו. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה. (אמור אל הכהנים, ממדין ומוספין פ"י):

מצוה קסב היא שצונו לשבות ממלאכה ביום עצרת. ומצוה זו: *מצוה ק"מ: והוא

לב שמח

והמועדים א"ל לעשותו אלא בארץ עב"ל, ואילו ונב"ד שבארץ לא קאמר א"ל לענין ההשגחה אף איהו לא קפיד אלא אה"י בלמוד ואף שחור וכתב לא מפני חשבוננו נקבענו יו"ט אבל מפני שז"ד גדול שבא"י קבעוהו כי פשיטא שזה כפשוטו ב"ד הגדול אמר ממש אי אפשר שזמנו של הרמב"ם כבר לא היה ב"ד הגדול בא"י אלא ב"ד הגדול אשגרת לטן וז"ד הגדול שזמנו קאמר, ונראה שנתקנת הספר אשר לפני הרמב"ן עמנו לא היה כתוב שם ב"ד הגדול ולא זכר ממנו אלא מפני שז"ד שבארץ קבעו זה היום מועד כי ונחמא מנדוקקת היא ולא היה הכונה רק על כל איהו ב"ד שנתאל כחזון זמן ועבד בא"י וזה מוכרח מלשון של הרמב"ם עמנו לקמיה אילו הנתנו בדרך משל שני א"י יעדו מה"י חלילה כי הנה שנתאל זה לא יועילו כלום כי עב"ל. ומה הוא לרבי לזה ההעדר מ"ו כי אף שלא יעדו אלא שיהיו שם ולא יהיה בהם ב"ד סמוך לא יועילו ההשגחה, אלא ודאי שגם הוא סבור שלענין ההשגחה א"י בלבד הוא דעביד ולא ב"ד סמוך רק אם יעדו בני חז"ל מ"ו שאז בח"ל לרבי ב"ד שנסמך בא"י. וזהו שכתב עוד ולא יהיה שם בא"י ב"ד ולא יהיה שם מ"ו ואם לא יהיה גם בח"ל ב"ד שנסמך אז חשבוננו לא יועיל כי, זה עמנו חזר וביארנו עוד ואמר חמטס אמנס נחשב היום שקבעו הם (כ"ל בני א"י) כי ר"ח ועל קביעותם נסמך לא על חשבוננו אבל חשבוננו לגויי מלחא בעלמא עב"ל. הרי שלא כתב הכא נמי אלא בני א"י בלבד ולא זכר ב"ד סמוך כי לענין ההשגחה כל איהו ב"ד סגי ועבד שיהיה בא"י ועל קביעותם נסמך חס"ל:

למבואר מתוך מה שזכרנו בנתיב שאלו דני דמי"ש לעיל. זה אינו ביאור כלל דלישנא דלגיי נפשות דוקא ועליהם בלבד הוא שאמרו שאלו דני דמי"ש עב"ל עמנו זכר שעד אזי ורבא היו סומכין על הרכיה היה לו לרין שהיה נוהג דין ב"ד הגדול ודין סנהדרין כל אומן זמן אף שהיה לאחר חרבן כי אין הרכיה ועבור השנים מלויים במקום אלא בסנהדרין ובא"י בלמוד ולא נתמעטו מן המקום אשר יבתר ה' אלא ד"ר בלבד וכמ"ש רש"י שם בע"ז המקום גורם למיני הגדול ואם אינם שם לא ידעו והאי קרא דז"ר קאי כי יפלא מתוך דבר שפרשט שפטיס בזמן ממרא ואף לשאר ד"ר הוקשה להם לתוס' וכמנו וז"ל קפידה במקום שאר מימי מיתות שלל סוקן ממרא וי"ל דרשתי כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדן אלל מונח או שפטיס ושופטים מתן לך ככל שערך לשפוט ד"ר נסמלתי הס בטלו כל ד"ר עב"ל. וזהו שכתב הרמב"ם כאן זה המאמר מנהו וזו לא יעשה אותה לעולם אלא בז"ד ובא"י בלבד וכו'. גם בחבורו פ"ה מה"ל קדוה המדש כתב כל שאמרנו מקביעות ר"ח ור"ה ע"פ הראיה ועבור שנה וכו' אין עושין אומן אלא סנהדרין שבא"י או ב"ד הסמוכין שנתנו להם הסנהדרין רשות וכו' ע"כ. הרי שלא התנה אלא על סנהדרין בא"י בלבד ולא על זמן בהמ"ק או על שיהיו במקומם זה ודאי ממתמ מה שכתבתי שאין מן הכתוב חיוב לקביעות מקום הסנהדרין אלא לד"ר בלבד והם נלמדו מין חוקן ממרא דקדא דכי יפלא ביה כתיב:

מען עוד הרמב"ן ו"ל לפי דבריו שאפילו בקביעות ההשגחה לרבי שיהיה שם בארץ ב"ד או בחו"ל ב"ד שנסמך בארץ בטלו המועדות היום ממנה שנים שאין בארץ ב"ד נסמך ולא בח"ל עב"ל. והמדקדק שם בלשון הרמב"ם יראה שכתב ודע ששנתון זה שנתנה אומן היום ונדע בו רשאי מדשים

זמנים. הלכות חמץ ומצה פ"ז פ"ז

ובן אסור לאכול וכו'. ראש פרק ערכי פסחים (דף ל"ט:): סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שמתחיל. ובגמרא (דף ק"א), איבעיה ליה סמוך למנחה גדולה מן או דלמא סמוך למנחה קטנה מן וכו' ומשמע דהס דסמוך למנחה קטנה מן וכן כבוד בהלכות סמוך למנחה משמע שעות ולמעלה דמנחה גופא משמע שעות וממנה ולמעלה וסמוך לה משמע שעות ע"כ: אבל אוכל הוא מעט וכו'. שם בגמ' (דף ק"א): א"ר אמי אכל מטביל הוא במיני תרומת ר' ילמך מטביל בירק. ובה' מטביל מטביל כלומר מעביר פתו במיני תרומת כגון פירות וקטניות ויבוא בהן, ע"כ:

ג וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו'. (שם דף ק"א: ק"ט). שם בבבליהא מחלק להם קלוות ואגוזים כדי שישאלו תניא ר' אליעזר הגדול אומר מוטבין מלה בערב הפסח בשביל המינוקות שלא יישנו. עוד שם למה עוקרים אם ישאלו אמרי דבי ר' ינאי כדי שישאל המינוק: אין לו בן וכו'. שם (דף קמ"ו): מ"ר חסד בנו שואלו ואם לאו אשמו שואלנו ואם לאו הוא שואל לעזמו אפילו שני תלמידי חכמים שידועין בהלכות הפסח שואלין זה לזה:

ד וצריך להתחיל וכו' נמשנה מחמיל בגנות ומקיים צננת דורש מארמי אובד אפי' עד שיגמור כל הפרשה כולה וצננ' מאי צננת רב אמר מחמלה עובדי אלהים אמרי רבא אמר עבדים היינו לפרעה בגמרי: **ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'.** נמשנה (דף קמ"ו): ר"ג אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא ילא ידי מוכחו ואלו הן פסח מנא ומרור וכו' לשון ריבנו:

ו בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה נמשנה שם (דף קמ"ו): בכל דור ודור חייב אדם להראות את עלמנו כליו הוא ילא ממנריס וכו':

ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף ל"ט:): נמשנה ואפילו עני שצירא לא יאכל עד שמסב ולא יסתמו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו מן התמחוי. ובגמרא

הכמים לאכול מצה [ט] בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה [כ] כמעט. כדי שיכנס לאכילת מצה בתאווה. אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות [כ] ואלא ימלא כריסו מהן. וחכמים הראשונים היו מרעביין [כ] עצמן ערב הפסח כדי לאכול מצה בתאווה ויהיו מצות חביבות עליו. אבל בשאר [מ] ערבי שבתות או ערבי ימים טובים אוכל והולך עד שתחשך:

פרק שביעי

א מצות יעשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר וזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר וזכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר בציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: **ב מצוה** להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או מיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה וייציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: **ג יוצריך לעשות** שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קלוות ואגוזים ועוקרים [א] השולחן מלפניהם קודם שיאכלו *וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שואלתו. אין לו אשה שואלת זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לברו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: **ד וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבת.** כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: **ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן.** פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: **ו בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'.** ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרה כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: **ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה**

א עור ס' חמ"ג עמ"ג עש"מ מ"א: ב עור ס' מע"ב עמ"ג סמ"ג ס: ג עור ס' מע"ב עמ"ג עש"מ עש"מ מ"א:

משנה למלך

נכור ואם כן שצדל מנה אסור אכל מנה עשירה מומר וכו'. ולא ירדמי לסוף דעמו דלדידיה נמי קאס למה היה ממענה היה לו לאכול מנה עשירה. ופי' מנה מדרום מדרבנן כמ"ש ה"ה ועיין בגמ' ר"ש פ"ד דמיר שכתבו דהא דמכת מדרות אין לה שיעור הוא זוקא כשמכין אותו על העמיד אכל כשזוקא על מה שעבר איתו לוקא יותר מארבעים ע"ש: שם וכן אסור לאכול ערב הפסח קודם המנחה. (א"ר עיין מה שכתב הרב המחבר פ"א מהל' כלי מקדש דין ט'):

יב ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה ילא לריבנו מהא דלמרינן בירושלמי א"ר לוי האוכל מנה בע"פ כבא על אויבטו נביח ממנו והבא על ארוסו נביח ממנו לוקא. ושאל הרי"ף ס' מ"ד אם האיסור הוא לגד נמלה שמורה ללאם בה או בכל מנה ואם מומר לאכול מנה עשירה. והשיב הא דר"ל בכל מנה היא חיה הוא שאמרו בירושלמי רבי לא היה אכיל לא ממך ולא מנה. וזכרה שם שהיה מתענה שהרי אמרו שם עטס אחר משום דהוה

מגדל עזו

פ"א ג מצות עשה של תורה עד כך וכן היה. לשון מילתא מכלל שגמלא והיה כי ישאלן בנך ממך לאמר יכול אס' ישאלך אמה מגיד לו ואם לאו אי אמה מגיד לו מ"ל והגדת לבנך אע"פ שלא שאלך אין לו אלא צומן שיש לו בן צינו לבין עלמנו בינו לבין אמריס מנין מ"ל וילאמר משה אל העם וזכר את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכתיב ר"מ ז"ל בספר המנוחות שלו שהוא אהב ברכותו צומנו וזכור את היום הזה ר"ל שהוא היה לנצחן כאלו זכור את היום השבת עכ"ל: **ג יב כיצד משנה** עד קצתן פסח. הכל מפורש פ' ערכי פסחים (דף קמ"ו):

הגהות מיימוניות
יב [ט] ר"ח היה נוהג לאכול מצה עשירה שנילושה בביצים בלא מים בארבעה עשר שחל להיות בשבת בעסקה שלישיית וכן משמע בירושלמי וכן עיין לעיל בפ"א. אמנם מהר"ם אומר לעשותה בדבש או בחלב כי יש אוסרים בביצים בדליל רפ"ה ורקח. רבינו נתנחם התיר לעשות עונה לבנו בע"ש אבלאיה ב"ד שחל להיות בשבת אחר הצות, ע"כ: [ן] דסמוך בגמרא מסיק למנחה קטנה חנן דהיינו מחשע שעות ומעלה, ע"כ: [כ] אמר רב אשי אבל מטביל הוא במיני תרומת ר' יצחק מטביל בירק, ע"כ: [ל] רבה היה שתי חמרא כולא יומא כי היכי דתירי לביה ונכפין רב ששת היה יחיב בתעניתא ומסיק איסטגים הוה. ובירושלמי גרסין רבי לא אכיל לא חמין ושכבורות מתעניין בערב פסח והצונעין בשביל המצה כדי שיכנסו לה בתאווה ע"כ. וכתב רבינו "יש ערב פסח ומסיק דבע"פ אפילו ר' יוסי מורה, ע"כ: **ג** [א] ואנו דשלחנות שלנו גדולים ואי אפשר בקל לעקין מנהג כשר לסלק הקערה והמרוק והתבשיל לצד אחר כאילו כבר אכלו ואין צריך יותר כדי להחמיה התינוקות אבל מה שרגילין להגביה הקערה כשאומרין הא להמא פ"ר רשב"ם מנהג על הנג הוא. פ"א פ"ר רשב"ם בשם רש"י שזוה הנגהת קערה עם המצות והמרור והתבשיל וכן פ"י בירקין בערך חמץ. אבל רבינו "יש ערב פסח" שגמרהה זו אינה אלא מנהג של שמוחה בעלמא כגון הנגהת כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י מן דאמר חומפין מצה בלילי פסחים היינו כשמגביה הקערה שלא יישנו התינוקות וישאלו. ו"ה חומפין מצה אוכלים ומרה. ורבינו שמואל פירש חומפין מצה מסלקין את הקערה ואת הלחם מן התינוקות ולמה כדי שלא יישנו וישאלו ואחר כך כתב גבי הא דאמרין צריך להגביה מצה ח"ל. ויש שנוהגים להגביה הקערה על חנם ומוציאין התבשילים מן הקערה ולא מילתא היא דהא דאמרין לקמן בשר אין צריך להגביה ולא עוד וכו' ה"פ כשאומר כשהיו אבותינו אוכלים דומיא דהנגהת מצה ומרור דכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביה התבשיל בידו היה נראה

ליל הסדר

סימן רלו

שאלה: לאכול ליל הסדר אצל הסבא, ובגדר חובת הבן שואל.

בכמה משפחות מקובל מנהג שמתאספים כל המשפחה כולה אצל הסבא, והוא מנהל את הסדר לכולם, אבל יש להעיר בזה שבעצם מצות הלילה "והגדת לבנך" והיינו שיש מ"ע מיוחדת בבנו, (ולא מצאנו רבוי לבן בנו כמו שמצינו לת"ת, וכ"ש לבן בתו שאפילו בת"ת אינו ברור), וכשיושבים בליל סדר והסבא הוא שמסביר ולא האב, שאינו מדבר בפני אביו, הלוא מבטל מ"ע המוטלת עליו לספר לבנו בליל פסח, ואף שמקיימין המ"ע דסיפור אפילו בינו לעצמו, מ"מ יש במ"ע זו ענף מיוחד לאב לספר לבנו, (ומיהו יש באתרונים שמדמין לת"ת דמלכד חיובו לבנו חייב גם בכך בנו, עיין התעוררות תשובה ח"ב סימן פ"ז, וכן כמה אדמו"רים מפורסמים דקדקו שהנכדים ישאלו גם להם דוקא, ובה ששאלו גם להם פשוט דמקורו מקרא דכתיב למען תספר באזני בנך "ובן בנך").

ונראה עוד שבליל פסח על ידי קיום המצה הוא זמן מוכשר להשריש האמונה בבנים, ולא יפוג טעם הלילה מהבנים אח"כ, וזהו בכלל זכות המצה וכסייעתא דשמיא, וראוי לקיים המ"ע כפשוטה שכל אב מגיד לבנו כליל פסח נפלאות הבורא ית"ש וחסדיו שנשארנו לעם עד היום הזה, וזהו מצות האב דוקא וראוי להניחו לאב דוקא.

ומיהו אפשר שלמצות האב "והגדת לבנך" מועיל שליחות ולא נקרא מצוה שבגופו, ואז א"ש שמכבדים הסבא שיגיד ויספר והוא שלוחו של ההורים, וכ"ש שבו יש חכמה וזקנה ועדיף טפי, ודומה לשחיטת פסח ולמילה שמועיל שליחות שהעיקר שהפסח נשחט או במילה שהבן נימול, גם כאן העיקר שהבן ישמע הסיפור ואינו הלכה שהאב בגופו יספר.

וכעין זה עיין בהפלאה בקידושין (ל). דבמצות והודעתם לבניך ולבני בניך עדיף שהסב ילמוד עם הנכד שהמסורת קרובה יותר, ועד"ז במצות ולמען תספר באזני בנך ובן בנך יש ענין במסורת הסב לנכד.

אמנם מצוה בו יותר מבשלוחו ונכון גם לאב להשתתף בליל סדר, ולומר איזה דברי תורה בשבח הבורא ית"ש ונפלאותיו והשגחתו הפרטית, ויציאת מצרים היא לא לדור ההוא בלבד אלא גם לדורינו, ומקיים בזה מצותו גם בגופו ואשרי חלקו.

ובשם הגר"ח מבריסק זצ"ל מוסרים שעיקר חובת הבן לשאול מה נשתנה הלילה ולא דוקא ד' קושיות וע"ז צריך לעוררו, ולכן מחזירין הקערה ומחלקין קליות לעוררו לשאול, וכן מפרש ברמב"ם פ"ח דחור"מ ה"ב "כאן הבן שואל ואומר הקורא "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות וכו'" הרי דלהרמב"ם אומר האב שאלות "מה נשתנה" ומבאר הגר"ח דהבן שואל על שינוי הלילה, וגדול אומר כל שאלות מה נשתנה כדי שתהא הגדה בדרך תשובה לשאלה, וזו כוונת הרמב"ם "ואומר הקורא", דאומר כן הד' קושיות כדי לקיים ההגדה בדרך תשובה לשאלה שהיא מעיקר דין "סיפור יצי"מ" שסיפור הוא בדרך שאלה ותשובה. (ע"ע בדברינו במוע"ז ח"ג סי' רנ"ג). ודקדק מאד לעשות שינויים ושישאל התינוק על השינויים בלילה זאת, ועיין פסחים קטו: דאיתא שם בגמרא דאביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מידלי תכא קמיה [שעקרו השולחן עם הלחם מלפניו] א"ל עדיין לא קאכילנן אתי קא מעקרי תכא מיקמן א"ל רבה פטרותן מלומר מה נשתנה, והתוס' שם נתקשו דהרי עדיין לא שאל מה נשתנה ונדחקו ליישב ד"כלומר ומתוך כך יבוא לישאל בשאר דברים וההיא דאביי לא פירש הגמרא אלא תחלת שאלתו, אך למש"נ בהרמב"ם ניחא היטב דאכן להרמב"ם אין חובת השאלה בד' קושיות אלא במה נשתנה לבד סגי וכמ"ש. [וכן הרא"ש בתשובותיו כלל י"ד דין ה' מפרש דשאלת התינוק הוא על עקירת השולחן בלבד ע"ש]. ולדבריו ילדים קטנים מאד אין צריך ללמדם לשאול כל הד' קושיות רק עכ"פ שישאלו על השינוי בלילה זאת, ובה לבד כבר יוצאין חובת שאלת הבן כדי שתהיה התשובה לשאלה כמצותה.

ודבר זה עיקר גדול שאפילו אם הילד אינו יכול עדיין לשאול ד' קושיות, כשיכול לדבר צריכים לעוררו לשאול עכ"פ על השינוי בלילה זה

צריך לאביו דוקא, ואם כן בליל פסח כשכבר יודע בעצמו אין מצוה בכנו דוקא כלל, רק מצוה דרך תשובה לשאלה בכל אחד ואפילו מספר בעצמו מצוה דרך שאלה ודי בכך, ולפי זה בבן נשוי שיודע ומבין אין על אביו מצוה מיוחדת בו, ומצד המ"ע אינו מחוייב אז לבוא לאביו דוקא (ועיין ב"דרך פקודיך" שמפרש והגדת לבנך ביום ההוא לאמר היינו שמצוה דאב לבן עד שיכול הבן לומר לאחרים והיינו לאמר ע"ש).

ומיהו בבן שהתקלקל ואביו דתי ועכשיו הבן חוזר בתשובה, נראה שמ"ע אז על האב להיות עם בנו בליל סדר שהזמן אז גרמא לספר לו על נפלאות הבורא והשגחתו, ולהורות לו על מצוה מצה ומרור ושאר מצוות הפסח היאך לקיימם, שאז הבן זקוק לו ולא נפטר מחיובו אף שהבן נשוי וכמ"ש, וחל עליו בליל ט"ו המ"ע והגדת לבנך.

וכנלע"ד דבר חדש שכמו בת"ת אם האב לא מלמדו חייבין כל ישראל ללמדו, ה"ה מצוה הגדת ליל פסח ומקיים מ"ע כשמזמין בלילה זה לשלחנו עניי דעת שלא זכו להתחנך וחייבין כן מה"ת, וזהו מחיובי הלילה כמו מצוה ומרור לספר למי שזקוק לכך, והשכינה הקדושה נמצאת בתוכינו בליל פסח כשמספרים והקב"ה מתגאה בעמו ישראל, ומתקדש ביותר מי שזוכה לקיים המ"ע בבנים הרבה והיינו עניי דעת שדינם כבניו, ואשרי חלקו בזה ובבא. [ועיין בחינוך מצוה כ"א שכתב וז"ל "ומה שאמר הכתוב והגדת לבנך לאו דוקא בנו אלא עם כל בריה" והיינו כמש"נ].

סימן רלח

שאלה: ה"חרייין" אם צריך שיהא מר מאד דוקא.

ב"מעשה רב" נראה שאין לפרר בעוד יום שבזה יוצא חריפותו, והאמת שאני תמה היאך יוצאין במצות מרור בתמכא דהיינו חרייין, והלוא אין לך שלא בדרך אכילה כמוהו שמזיק והיאך יוצאין המצוה, ואין לומר שמצות מרור במרירות כה"ג דוקא, שחזרת הוא גם כן מין מרור ואין בו מרירות כ"כ, שהרי אוכלים אותה גם כל השנה, אלא ודאי צריך רק מין מרור ולכן בחזרת מקיימין המצוה אף שתחלתו מתוק וסופו מר ואיז בו עכ"פ מרירות כ"כ. ואין לומר

מכל הלילות ובזה גם כן האב מקיים מצוה הגדה דרך שאלה כמצוה, ואפילו בחילוק קליות ואגוזים כששואל "מה זה הלילה" והאב משיב שיצאנו ממצרים מקיים בזה המ"ע דרך שאלה ותשובה.

סימן רלז

שאלה: מצוה הגדה לבנו נשוי ולאורחים בעלי תשובה.

מ"ע מן התורה לספר לבן בליל ט"ו שנאמר והגדת לבנך, ובתשובות הרא"ש (כלל כ"ד ס"ק ב') נתקשה למה לא מברכין על מ"ע דסיפור, ומפרש שעיקר המ"ע "לעשות המעשה (דפסח ומצה) ומתוך כך אנו זוכרים יצי"מ ולא דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשים לו" שלפי"ז רק אם הבן שואל מפרשים לו וזהו מצוה ההגדה ע"ש, ומבואר מדבריו ששאלתם ^{הפסח} שצ"ב שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר, ומה שאם אין בן הוא שואל את עצמו מפרש הגרי"פ בביאורו לרס"ג (עשה ל"ג) שאינו אלא מדרבנן, וכן מה שמביא הרמב"ם בסה"מ (קנ"ז) מצוה ספור יצי"מ ושאלו כשהבן אינו שואל, מפרש דלרא"ש אינו אלא מדרבנן, וכן שאינו יודע לשאול את פתח לו מפרש התם דלהרא"ש אינו אלא אסמכתא ומדרבנן, ולכן דקדקו כ"כ לומר מה נשתנה ע"ש היטב, ומפרש כן גם ברש"י פרשת ראה שמפרש המצוה דזכירה במצה ופסח (טז—ג) ולא בסיפור יצי"מ, שהמצוה דסיפור יצי"מ חל רק כששואל הבן, ומפרש דעיקר המצוה קשור לת"ת ולכן לא מנו הרס"ג ובה"ג, ורשב"ץ, ור"ש בן גבירול את מצוה סיפור למ"ע, משום שקשור לעיקר מצוה ת"ת לבן, וענף למצוה לא מונים ע"ש, ולפי זה לכאורה צודק האבא שרוצה שיבוא הבן הנשוי אצלו, שמצוה ת"ת היינו אפילו כשבנו נשוי ואב לבנים אביו חייב עוד ללמדו ולהחזיקו בשכר וכמבואר בש"ע הגרש"ז הלכות ת"ת, ומצוה סיפור כוונה, ושפיר רוצה האב לקיים המ"ע בליל פסח ודורש שכנו יהיה אצלו.

אמנם נראה שאדרבה ראוי לדמות באמת לתלמוד תורה, והתם חייבו ללמדו עד שמבין בעצמו, וגם במצוה סיפור, ואף שכתב הרמב"ם בפ"ז מהל' חו"מ שהמצוה גם בבנו גדול וחכם מ"מ כתב מודיעו וכו' הכל לפי דעתו של בן וחיובו עד שיוכל בעצמו לספר נפלאות הבורא ית"ש ולהודות לו ואינו

מקיימין המצוה דלהקביל פני רבו ברגל בכה"ג. והניח מרן זצ"ל בצ"ע. ואף שברמב"ם משמע דקבלת פני רבו ברגל מדין כיבוד ומורא רבו הוא (ע"ש פ"ה מת"ת ה"ז), י"ל דה"מ כאשר אצל רבו זהו רגל, ולא אחר הרגל.

ג ובעיקר מצות סיפור יציאת מצרים יש לתמוה על המנהג שבנים נשואים מתארחים בליל הסדר אצל ההורים או אצל החותן, ביחד עם בניהם הם, ונמצא שהסבא מנהל את הסדר והם שותקים רוב הזמן, ולכאורה מבטלין המ"ע דאורייתא שאב יספר לבנו, והדבר תימה רבתי.

והיה אפ"ל דהרי מצינו במצות מילה ותלמוד תורה דהאב מצווה על בנו, ויכול לשכור אחר למולו וללמד את בנו ויוצא בכך גם לכתחילה, והכא נמי במצות סיפור סיפור יצי"מ שעיקרה שהבן ישמע וידע ענין יצי"מ, הרי הסבא הוא שליח של האב שהרי למטרה זו הגיע אליו לחג. ואף שבמילה לדעת הש"ך (ח"מ שפ"ב) לא מהני שליחות, כבר ביארנו במק"א שבמילה איכא שתי מצוות, מעשה המילה גופא וזוהי מצוה בגופו של אב דוקא ול"מ שליחות, ותו איכא מצוה שיהא נימול, ולזה שפיר מהני שליחות. משא"כ בת"ת והגדה דליל פסח גדר המצוה הוא כמש"כ "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר" שמצוה לספר לו שידע ויוכל לאמר ג"כ, וזה אינו מצוה שבגופו דוקא ע"כ שפיר מהני שליחות בזה. ואף שמצוה בו יותר מבשלוחו, כבר כתבו האחרונים דהיינו דוקא באופן שע"י השליחות נראה כולזול בהמצוה, אבל דרך כיבוד מותר, עיין פליתי (יו"ד כ"ח) במצות כיסוי דאף שמוטלת על השוחט יכול לכבד אחר, וה"נ כשמכבד אביו או חותנו והם שלוחיו אין בזה זלזול להמצוה.

מיהו למעשה אין דעתי נוחה בכך, דהא דמצינו ששליחות מועיל כמו עשה המשלח היינו דוקא בגוונא דהשליח עשה אותו מעשה ממש כמו המשלח, אכן בנ"ד שהסבא מספר לכולם כחודא, ודאי אי"ז כמו שאבא מסביר לכל ילד באופן מיוחד, והיינו שמצוי שהאבא משפיע יותר והשליח הסבא אינו כמוהו, לפיכך נלע"ד שהתחלת הסיפור יצי"מ יספר

ולפי המבואר לעיל ניחא, דבא להוכיח שכל פעם שמזכיר יצי"מ עושה רושם, ולכן דין תורה שאפילו הזכיר ביום מזכיר שוב בלילה, ולחכמים אפילו בימות המשיח יש בזה תועלת, ומינה נוכיח דאפילו כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ומטעם שכל פעם מוסיף, ומידי שנה בשנה מתחזקים יותר ויותר באמונה, ולכן מצות התורה לספר כל שנה ושנה ומועיל שאפילו בעוד דיבור אחד מתפעל כשרואה התלהבותו.

ב ובמשנה (פסחים קט"ז) ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל בעצמו ואפילו שני ת"ח וכו', וצ"ב מהו ענין אשתו שואלתו, והלוא משמע ברמב"ם פרק י"ב דע"ז (ה"ג) דנשים פטורות ממצות סיפור יציאת מצרים, מדכתב שאין חיוב בנשים אלא בקידוש מצה ואכילת פסח הקהל ושמחה, משמע שבזה פטורין, (ועיין במנ"ח כ"א, ו' שעמד בזה) וצ"ל דהואיל והמצוה היא "לספר" אשר ע"כ אפילו אם מספר לנשים שאינן בנות חיובא, מציאות של "סיפור" יש כאן, דומיא דסיפור יצי"מ לקטנים שאינם בני חיובא, ובשם מרן המשגיח מפוניבז' וצ"ל שמעתי שמצות סיפור יצי"מ הוא לחזק יסודי האמונה וממילא גם נשים שייכי בזה משום מצות האמונה המוטל על נשים כאנשים.

והנה נסתפקן חכמי זמננו ביהודי בן חו"ל הנמצא בא"י ומקיים "סדר שני" שדעתו לחזור, ובניו הנם תושבי ארץ ישראל הפטורים מסדר שני, אם מקיים מצות הגדה, בסיפור יצי"מ לבניו אלו. ולפמ"ש דמקיים מצות סיפור לאשתו אף שאינה חייבת, ה"ה הכא יוכל לקיים בבניו שאינם חייבים לקיים בו המצוה, ואף שיש לדחות דשאני אשתו דאמנם היא פטורה מ"מ ברוצה לקיים המצוה מהני, משא"כ הכא דבניו מופקעים לגמרי הואיל ואצלם אינו זמן המצוה כלל, מ"מ נראה דעיקר המצוה תלוי במספר ולהכי מהני אף אם השומע אינו בר חיובא. וכעין נדון כזה שמעתי על גדול אחד תושב חו"ל שביקר אצל מרן הגאון דבריסק וצ"ל בא"י בזמן שאצל האורח היה יו"ט שני ואילו אצל רבו זהו אסרו חג, וחקר אם

אמרתי, דהנה חיוב אבי האב היינו מקרא שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב", ודרשו חז"ל (ברכות כב.) מה התם באימה ויראה ורתת וזיע אף לדורות כן, א"כ היינו ללמדו יראת שמים. והנה הסבא שהוא מהדור הקודם ראה גאוני ישראל מהדור ההוא שעבדו ה' באימה ויראה ופחד ה', הרי רק הוא יכול למסור להנכד הזה ללמדו יראת שמים עם פחד ויראה מהבורא ית"ש, לכן בזה המצוה היא על הסבא דלענין זה ה"ה כאביו ממש, משא"כ במצות ת"ת החיוב הוא על אביו ללמדו או לשכור מלמד, ורק אם אינו יכול אזי החיוב על אבי האב כמבואר בש"ע הגר"ז).

נמצא לפ"ז כשיש אב הוא חייב לספר לבנו ולא אבי האב, אמנם זהו דוקא באופן שהבן מסוגל כמו אבי אביו, אבל כשאין הבן ראוי כאביו אביו אז דינו כמי שאינו יכול, ובכה"ג עיקר המצוה היא על אבי אביו להגיד לו על נפלאות הבורא ית"ש, ויש בזה ענין מיוחד לאבי אביו שמקיים בזה עיקר המצוה. ונראה דאפילו לדעת המהרי"ק המובא ברמ"א (יו"ד סימן ר"מ סעיף כד, וע"ש ברמ"א דפליג), שלא אמרין בני בנים הם כבנים ואינו חייב בכבוד אבי האב, נראה לחלק דהיינו לענין שהבן אינו מחוייב לכבד אבי אביו כאביו, אבל לענין חיוב הסבא נראה דהוא מחוייב לכן בנו שלזה בני בנים הרי הם כבנים, ובמצות סיפור יצי"מ שעיקרו להמשיך הדורות באמונה, אם מסוגל יותר מבנו חייב שהוא כבנו, ומיושב בזה כמה סתירות בפוסקים ואכמ"ל.

מיהו לפי זה בבן בתו דלא אמרין שהם כבנים כמבואר בבאורי הגר"א (יו"ד ר"מ ס"ק ל"ד), לא יקיים הסבא מצוה דסיפור בגופו רק כשליח, ויש לדחוק שכן בתו דוקא לענין מצות ת"ת הוא במקום בתו ולכן פטור, אבל במצות סיפור שלדעת החינוך אשה חייבת הרי הוא חייב. אבל לענין מעשה נראה שכן בתו אינו כבנו בכל אופן שלא אלים כבן או בת ממש, ולכן פטור שלא שמענו בני בנות הרי הם כבנים, ולפי זה אצל אבי האב מזכה אותו בקיום מצוה, אבל בבת מהני רק מדין שליח. סוף דבר נראה שהבאים להתארת בליל הסדר ראוי

האב בעצמו וע"כ נכון שהבן ישאל "מה נשתנה" את אביו דוקא, וב"עבדים היינו" יסביר לו האב שבמצרים ראינו נסים ונפלאות, והוא יסוד האמונה שהוכיח הקב"ה לפני מתן תורה שהוא המנהיג לעולם. ובהמשך הסדר ימשיך הסבא בניהול הסדר. וכמובן ראוי לדבר בשפה שהבנים מבינים, דוקא. ולדעת "אור החיים" המצוה היא שיבינו טוב עד שיתקיים "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר", שהבן יבין היטב עד שיכול לומר לאחרים.

ד ויש לעיין בדין סיפור יצי"מ עד איזה גיל של הבן חייב האב לספר, והנה למצות תלמוד תורה מפורש בש"ע הגר"ז הלכות ת"ת שאפילו נשא הבן אשה אכתי איכא חיוב על האב ללמדו ולהחזיקו בשכר, וכאן לא נתבאר החיוב. ונראה דתליא בהכי, שאם יתחדש להבן בסיפור דאביו חייב ללמדו, ואפילו הבן גדול ונשוי, וראוי לו להבן לשאול את אביו ויספר לו וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח. אבל אם הבן כבר בקי כאביו וכ"ש כשנתעלה יותר, תו אין חיוב על האב, ולהכי במקום שאין לו בנים חכמים בגיל הראויים לשאול ולהסביר להם אזי אשתו שואלתו ויוצא בכך.

ה ובאמת שאני מסופק בעיקר מצות "והגדת לבנך" אם היינו גם בבני בנים שהם כבנים, עיין בשו"ת הגרע"א (סימן מ"ב) שחובת האב במילה היינו נמי על בן בנו, שבני בנים הרי הם כבנים, ומביא מספר באר שבע (צידה לדרך) שבפדיון הבן אם מת האב אזי אבי אביו פודהו מדין בני בנים הרי הם כבנים, ולפז"נ דהוא הדין לענין מצות והגדת לבנך בני בנים כבנים.

[19/208/2018](https://www.dafydrop.com/document/19/208/2018)

אלא דיקשה לפי"ז למה צריך פסוק מיוחד בת"ת "והודעתם לבניך ולבני בניך", הלוא חייב ממילא מדין בני בנים ה"ה כבנים, ע"כ נראה לענ"ד שבני בנים אמנם הרי הם כבנים אבל לא הוי כבנים ממש, וכשיש להבנים אבא אזי אבי הבן אינו מצווה עליהם. ודברי הגרע"א וכאר שבע קאי ביתומים, ובוה שפיר חל המצוה על אבי אביו והוא קודם לאחרים, אכן לענין מצות ת"ת נתחדש בהאי קרא דאפילו יש לבן אב יש מצוה גם על אבי אביו, (ובדרך דרוש